

SEMNI, TEXT ȘI INTERPRETARE ÎN VIZIUNEA LUI SCHLEIERMACHER

Cristina Cîrțiță Buzoianu

Rezumat: *Această lucrare își propune să abordeze câțiva termeni importanți ai concepției lui Schleiermacher privind analiza hermeneutică. El va delimita clar în hermeneutică două tipuri de competențe: cea filologică – menită să reconstruiască paternitatea textului în toată nuditățile sa – și, respectiv, cea psihologică – însărcinată cu arta divinației sau a performanței intuitive. Sensul bănuț (propus de analiza textuală, numit de Schleiermacher „interpretare gramaticală”) dictează ordinea și configurația literelor. Însă hermeneutica nu poate fi una a adevărului, ci devine o hermeneutică a suspiciunii. Încrederea în literă se diminuează, iar semnul își pierde din autoritate, iar odată cu el și textul. Un nou text stă pe cale să se nască, unul care nu mai este produs, ci care se produce pe parcurs.*

Expresii cheie: *semn, text, discurs interpretare, hermeneutică.*

„Așa cum orice discurs prezintă o dublă raportare la totalitatea limbii și la totalitatea gândirii creatorului său, orice act de comprehensiune comportă două momente: a înțelege discursul ca un decupaj din limbă și a-l înțelege ca fapt al subiectului care gândește”.

Pentru Schleiermacher, procesul înțelegerii este invers celui al alcătuirii unui discurs. A înțelege înseamnă a gândi, a descifra expresia lingvistică pe care autorul a încercat să o transmită. Astfel că hermeneutica se ocupă de discursul rostit sau scris, însă orice expresie lingvistică poate fi abordată din două perspective; pe de o parte discursul e un decupaj din ansamblul unei anumite limbi.

Din acest punct de vedere fiecare discurs are o sintaxă preexistentă. Limba preexistă individului, iar acesta și-o însușește

SEMN, TEXT ȘI INTERPRETARE ÎN VIZIUNEA LUI SCHLEIERMACHER

ca pe un dat astfel încât limba devine un element supraindividual. În secolul al XIX-lea, filosofil Friedrich Schleiermacher și Wilhelm Dilthey au lărgit orizontul hermeneuticii, incluzând și pe cititori în procesul de analiză. După Schleiermacher, în actul lecturii, cititorul lasă libere intențiile autorului. Interpretarea ar însemna atunci, încercarea de a se pune în situația autorului și, retrăind actul creației, să se descopere sensul posibil al operei de artă.

Fr. Schleiermacher a operat mai întâi distincția între „neînțelegere” (Unverständnis) și „înțelegerea greșită” (Mißverständnis), delimitând clar în hermeneutică două tipuri de competențe: cea filologică – menită să reconstruiască paternitatea textului în toată nuditățile sa – și, respectiv, cea psihologică – însărcinată cu arta divinației sau a performanței intuitive. Această distribuție în practica hermeneutică nu l-a făcut însă pe Schleiermacher să se despartă de idealul kantian, după care puteau fi echivalate aceste trei niveluri semantice: intentio auctoris, intentio operis, intentio lectoris. Cu alte cuvinte, „neînțelegerea” va trebui dezlegată, în principal, prin disciplina sintetică a hermeneuticii, iar „greșita înțelegere” de către științele exacte.

Între text și semn există o similaritate de structură. Semnificantul desemnează materialitatea literelor, țesătura vizibilă, iar semnificatul desemnează sensul care în viziunea clasică este conceput ca original, univoc și definitiv. „Semnul clasic” mizează pe un „sens finit”, închis în obiectualitatea sa, fiind opus ideii de libertate.

Textul clasic e un „macrosemn” care închide ceea ce a fost spus într-un semnificat inert și precis. Textul este ceva „produs” și semnificatul e sinonim cu adevărul. Cu toate acestea, textul este coruptibil.

Sensul bănuț (propus de analiza textuală, numită de Schleiermacher „interpretare gramaticală”) dictează ordinea și configurația literelor. Însă hermeneutica nu poate fi una a adevărului, ci devine o hermeneutică a suspiciunii. Încrederea în literă se diminuează, iar semnul își pierde din autoritate, iar odată cu el și textul. Un nou text stă pe cale să se nască, unul care nu mai

este produs, ci care se produce pe parcurs. Textul devine plurivoc și nu-i mai unește pe Autor și Lector în proximitatea unui Adevăr, ci în jurul unei erotici (după Susan Sontag) și a ceea ce Barthes numește „jouissance”.

După autor, hermeneutica ce se ocupă de acest aspect are în vedere latura gramaticală a interpretării, având rolul de a încadra enunțurile în ansamblul lingvistic dat. Totuși, expresia lingvistică nu este complet detașată de autor pentru că discursul este o obiectivare, o transpunere a unui spirit viu în lumea obiectelor. Limbajul este în mod original expresia unui spirit. Prin urmare, pe lângă aspectul gramatical – impersonal, discursul este și actul unei individualități care vrea să se exprime.

Hermeneutica are în vedere atât latura gramaticală, cât și pe cea personală a interpretării, apropiindu-se astfel de ceea ce grecii numeau techné. O astfel de disciplină are rolul de a trece dincolo de litera textului, spre a descoperi spiritul autorului său, plecând de la semnele în care acesta se obiectivează.

Această latură a hermeneuticii Schleiermacher o numește interpretare psihologică. Astfel, autorul propune o concepție dualistă asupra limbajului, hermeneutica generală cuprinzând teoria interpretării gramaticale și teoria interpretării psihologice. Interpretarea este o artă, dar ea trebuie să urmeze reguli clare, aplicabile în cazuri concrete, nu să se rezume la precepte generale.

De cele mai multe ori înțelegerea se produce de la sine, dar ea nu este întotdeauna corectă. Pentru Schleiermacher, neînțelegerea este un fenomen general, iar înțelegerea corectă este o excepție. Necesitatea hermeneuticii apare în momentul în care conștientizăm dificultatea înțelegerii unui discurs. Înțelegerea este un fenomen natural, iar neînțelegerea apare ca un accident. Schleiermacher inversează acest raport și vorbește de universalitatea neînțelegerii.

Astfel, obiectul hermeneuticii devine discursul în sine, iar interpretarea trebuie să urmeze reguli stricte, fiindcă orice discurs are în mod natural și o latură incomprehensibilă. Interpretarea unui text este o activitate continuă. Fiecare cuvânt ascunde o lume

SEMN, TEXT ȘI INTERPRETARE ÎN VIZIUNEA LUI SCHLEIERMACHER

spirituală, care îl depășește pe utilizatorul semnelor. Trebuie să înțelegem un autor, așa cum s-a înțeles el însuși, și să încercăm chiar să îl înțelegem mai bine decât a făcut-o el însuși.

Interpretarea gramaticală pleacă de la faptul că limbajul este un universal prin care omul se singularizează, iar gândirea nu există fără limbaj. Hermeneutica trebuie să conducă spre înțelegerea conținuturilor de gândire care există numai prin limbă. Limbajul însă presupune existența celuilalt. De aceea, interpretarea gramaticală presupune și o reflectare a tradiției spirituale păstrată în limbă. Limba este un organism viu, care acumulează cunoștințe și experiență cu fiecare generație, ceea ce duce la modificarea inevitabilă a ei.

Interpretarea psihologică are în vedere textul ca expresie a vieții și spiritului unui autor, sensul psihologic trebuie însă să fie simțit, intuit, ghicit, procedeu pe care Schleiermacher îl numește „divinație” și care mai târziu se va numi empatie. Prin divinație, interpretul intră în rezonanță cu sufletul autorului. Personalitatea autorului se deschide însă numai rareori și niciodată complet. Un mister principal neînțeles se află în spatele oricărei creații.

Interpretarea psihologică este întotdeauna în desfășurare. Ea nu își atinge niciodată ținta, ci numai se apropie de ea. Numai prin „divinație” interpretul se poate transpune în spiritul celui care a scris textul. Interpretarea psihologică presupune în ultimă instanță descifrarea stilului unui autor. Acest demers nu poate fi rațional – discursiv, ci intuitiv. Sarcina interpretării psihologice este înțelegerea fiecărui discurs ca moment al trăirii unui om determinat.

Când înțelegerea se produce de la sine, interpretarea psihologică rămâne fără obiect. Când cititorul receptează un alt sens decât cel al autorului unui discurs se ridică problema interpretării psihologice ce are rolul de a descifra mecanismul care a produs o asemenea deviație interpretativă. Pentru a fi cât mai completă interpretarea trebuie să țină cont nu numai de individualitatea autorului, ci și de modalitatea aleasă pentru a se exprima.

Interpretarea gramaticală poate constitui obiectul unei științe a interpretării, dar aceasta nu este o hermeneutică, în vreme

ce interpretarea psihologică care este veritabilul obiect al hermeneuticii, nu poate fi niciodată abordată strict științific. Sensurile mai profunde trebuie intuite de către interpret, în funcție de talentul acestuia.

A interpreta nu înseamnă doar a echivala termeni, enunțuri sau macrotexte, ci presupune și o punere în discuție a obiectului, o trezire a sa. Astfel, obiectul semiotic devine locul unei întâlniri unde regăsim re-cunoașterea sensului (care e prezent înaintea lecturii noastre și care pre-există și face posibilă interpretarea) și un adaos de semnificație. Obiectul semiotic este rezultatul a ceea ce spune la care se adaugă ceea ce s-a spus despre el.

Nimeni nu poate înțelege la modul absolut un text. Doar Dumnezeu o poate face. Omul trebuie să se mulțumească mereu cu o înțelegere limitată.

BIBLIOGRAFIE

Michael Devitt, Kim Sterelny, Limbaj și realitate. O introducere în filosofia limbajului, Editura Polirom, Iași, 2000;

Umberto Eco, Limitele interpretării, Editura Pontica, Constanța, 1996;

Henrich Plett, Știința textului și analiza de text, Editura Univers, București, 1983;

Paul Ricoeur, Eseuri de hermeneutică, Ed. Humanitas, București, 1995;

Paul Ricoeur, De la text la acțiune, Editura Echinocțiu, Cluj, 1999;

F. D. E. Schleiermacher, Hermeneutica, Editura Polirom, Iași, 2001;

Susan Sontag, Împotriva interpretării, Editura Univers, București, 2000;

Tzvetan Todorov, Teorii ale simbolului, Editura Univers, București, 1983.